

# Oorkonden en Mededelingen

---

## Flansburg

Een conjectuur uit 1538 van Jacob De Meyere

De beschrijving van Oudenburg in de *Flandria Illustrata* (1641) van Sanderus bevat een zinsnede die om meer dan één reden zonderling voorkomt. Men leest er immers een hapax legomenon « Flansburg » als primitieve benaming van Oudenburg met verwijzing naar een bron die van elders niet bekend is. De tekst luidt als volgt :

« In hoc itaque Flandriae tractu principem olim locum tenuit Aldeburgus, ob monumentum priscae gloriae antea Flansburgum vocitata, inquit *Chronicon Ardenburgense* »<sup>1</sup>.

M. Gysseling heeft, in zijn merkwaardige *Toponymie van Oudenburg*, deze tekst van Sanderus op zijn weg ontmoet en hem voor het eerst aan een critisch onderzoek onderworpen. Zijn besluit komt hierop neer :

1. « *Chronicon Ardenburgense* » dient geëmendeerd te worden in « *Chronicon Aldenburgense* », alias *Tractatus de Ecclesia Sancti Petri Aldenburgensis* ; door Sanderus wordt dat document op dezelfde bladzijde van zijn *Flandria Illustrata* meermalen aangehaald en steeds als « *Chronicon Aldenburgense* ».

2. Sanderus moet de *Vita Eligii* gekend hebben en heeft, daar hij in het *Tractatus* las dat Oudenburg de oudste stad en voormalige hoofdstad van Vlaanderen was, « *Municipium Flandrense* » (uit de *Vita Eligii*) geïdentificeerd met Oudenburg.

---

(1) In de Keulse uitgave van 1641, I, p. 316. In de Haagse uitgave van 1732, II, p. 226.

3. Op dat « *Municipium Flandrense* » heeft Sanderus een vertaling gevonden : *Municipium* vertaalde hij door *burg*, zijnde het tweede element in *Aldenburg*, en *Flandrense* door *Flams*, archaïserende spelling voor *Vlams* « *Vlaams* ». Door een verkeerd oplossen van de afkorting is *Flásburg* geworden tot *Flansburg*.

4. Sanderus heeft deze scheppende vertaling in de gedaante « *Flansburgum* » verenigd met de uitdrukking « *ob monumentum priscae gloriae* » uit het *Chronicon Aldenburgense (Tractatus)* door hem — met toevallige verschrijving — als bron opgegeven <sup>2</sup>.

Dit betoog, hoe scherpzinnig ook, heeft niet al de middelen van onderzoek uitgeput. Een critische ontleding van geheel Sanderus' beschrijving van Oudenburg is noodzakelijk om de *Flansburg-passus* juist te situeren en zijn waarde en betekenis af te wegen.

Omgang met Sanderus leert dat onze grote Vlaamse topograaf niet placht op te klimmen tot bronnen als de *Vita Eligii* en de *Monumenta Aldenburgensia* wanneer jongere literatuur over zijn onderwerp voorhanden was. Voor zijn hoofdstuk « *Aldenburgus, vulgo Oudenborch* » heeft Sanderus heel eenvoudig de tien eerste hoofdstukken uit Gramaye's historische beschrijving « *Brugae Flandrorum sive Primitiae Antiquitatum Brugensium* » (1611) overgenomen <sup>3</sup>, met weglating van het zuiver literaire bijwerk, en bijvoeging van enkele gegevens uit een verloren handschrift van het laatste kwart der 16e eeuw, de *Annales van Georgius Cabelliau*, prior van de abdij van Oudenburg <sup>4</sup>.

(2) M. GYSSELING, *Toponymie van Oudenburg*, p. 68-70 (Tongeren 1950; uitgave van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie).

(3) In de Leuvense uitgave van 1611, p. 5-12. In het verzameld werk (*Antiquitates Belgicae*; Leuven, 1708) het stuk: *Antiquitates Flandriae*, p. 87-90.

(4) Georgius Cabelliau (alias Cabillau), geb. te Oudenaarde ca. 1540; overleden ca. 1609. Monnik, prior en pastoor te Oudenburg. Zie FEYS-VAN DE CASTEELE, *Histoire d'Oudembourg*, I, p. 450 (Brugge, 1873). Geboortedatum vastgesteld volgens Biekorf, 1933, p. 123. — De Latijnse compilatie op oudere kronieken door Cabelliau

De in Sanderus voorkomende citaten uit het Chronicon behoren alle, zonder uitzondering, tot de tekst van Gramaye die zijn bron vermeldt als : « vetus codex, auctor Chronici Aldenburgensis, scriptor quem supra laudavi, nostrum Chronicon, verba Chronici ». In zijn aanvullingen op Gramaye citeert Sanderus één enkele maal zelf het Chronicon, doch slechts onrechtstreeks : « Ita e vetere Aldenburgensi Chronico Georgius Cabelliau in suis Annalibus ». In dat citaat verwijst de Oudenburgse prior zelf nog eens naar de « Chronographus Aldenburgensis ».

Door Sanderus zelf wordt dus het Chronicon (Tractatus) geen enkele maal uit de eerste hand aangehaald. Alleen de Flansburg-passus met de verwijzing « Chronicon Ardenburgense » — na emendatie : « Aldenburgense » — zou hierop uitzondering maken <sup>5</sup>. Zelfs afgezien van de inhoud van de passus heeft deze verwijzing een twijfelachtig voorkomen.

Uit de ontleding van de inhoud van de passus zelf zal nu blijken dat Sanderus daarin geen persoonlijk werk geleverd heeft, dat hij die alleenstaande bewering op haar geheel heeft ontleend, zoals zijn verwijzing zonder voorbehoud te kennen geeft. En dat hij dus met « Chronicon Aldenburgense » naar een andere bron verwijst dan het Tractatus.

---

in de jaren 1580-1609 samengesteld, bleef in de abdij bewaard tot aan de Franse Revolutietijd en moet dan verloren gegaan zijn. Sanderus vernoemt het werk als *Annales coenobii Aldenburgensis* in zijn *Flandria Illustrata* t.a.p. In zijn *Bibliotheca Belgica Manuscripta*, I, p. 224 (Rijsel, 1641), vermeldt hij het handschrift als *Historia Urbis et Abbatum Aldenburgensium*. Valerius Andreas, die Cabelliau in 1623 nog niet opneemt, geeft hem een plaats in zijn *Bibliotheca Belgica* van 1643 met de volgende nota over zijn *Historia Urbis et Abbatum*: « Orditur a prima civitatis illius aedificatione, ac destructione eiusdem ab Attila et Nortmannis, deducitque ad annum 1570 ». Cabelliau schijnt vlijtig en niet zonder ernst gewerkt te hebben. Uit het archief van St. Winnoksbergen bezat hij gegevens over de grafelijke kamerheren, die hij aan Sanderus heeft medegedeeld.

(5) De Flansburg-passus is door Sanderus ingelast midden in de tekst van Gramaye en vervangt er een literaire overgang die, om zijn persoonlijk accent, moest wegvalen. Na de inleidende excursus van Gramaye over pagus *Flandrensis* en *Mempiscus* (hoofdstukken I-III van de *Primitiae*) vormt de ingelaste zinsnede met het gedwongen voegwoord « itaque » de aanhef van de eigenlijke beschrijving van Oudenburg.

Dat dit inderdaad het geval is wordt bewezen door de herkomst van het tot nu toe aan Sanderus toegeschreven « Flansburgum ». De vader van dit curiosum in onze toponymie is onze beroemde annalist Jacob De Meyere. Hij is het die, meer dan een eeuw vóór Sanderus, bij de aanhaling van teksten over Vlaanderen uit de Vita Eligii, zich uitsprak voor de mogelijke identificatie van de « Flandrensis Metropolis » met Oudenburg, en daarbij de persoonlijke conjectuur neerschreef dat de naam van « Aldenburgus », vóór de verwoesting door de Hunnen, Flansborg zou geweest zijn. In zijn *Compendium Chronicorum Flandriae*, uitgegeven te Neurenberg in 1538, schrijft De Meyere als volgt :

« DCXLIX. Eligius ex Lemovicibus ortus... Praefuit ut eius aequalis vitaeque scriptor Audoenus pontifex affirmat, Viro-mandensi, Noviomagensi, Tornacensi, Flandrensi, Gandensi et Corturiacensi metropoli. Flandrensem metropolim ea tempestate si non Ostburgum aut Torhaltum, certe Aldenburgum fuisse existimo, quod haud scio an Flansborg ante eversionem sit dictum. Maritimam oram eo tractu Flandras id seculum appellabat : ut in multis mediae aetatis scriptis videre licet : erantque ibi tum vici seu castella praecipui nominis, Aldenburgus, Turholt, Rodenburgus iam Ardenburgus, et Ostburgus... » 6.

De uitspraak van het *Compendium* betreffende Oudenburg als metropolis Flandrensis is meer genuanceerd dan deze van de *Rerum Flandricarum Tomi X*, de historisch-geographische schets door De Meyere in 1531 te Brugge uitgegeven. De commentaar op de tekst van de Vita Eligii luidt aldaar als volgt : « Ea tempestate Aldenburgium Flandriae metropolim seu metroconiam potius fuisse credimus » 7.

Tussen 1538 en zijn sterfjaar (1552) liet De Meyere Oudenburg als *Metropolis Flandriae* — alias *Municipium*

(6) JACOBUS MEYERUS, *Compendium Chronicorum Flandriae. Norimbergae, apud Johannem Petreium, 1538, fo 8 r.*

(7) In de heruitgave van 1843 (*Société d'Emulation, Brugge*), p. 12.

Flandrense — wegvallen. Oostburg noch Torhout traden in de plaats, maar wel Rodenburg (Aardenburg). In de Annales affirmeert De Meyere ditmaal zonder voorbehoud : « Flandrensem metropolim ea tempestate Rodenburgum fuisse existimo »<sup>8</sup>. Oudenburg kwam niet verder meer in aanmerking.

Men mag als zeker aanvaarden dat Sanderus het Compendium van De Meyere, zelfs zo hij het bij naam heeft gekend, niet heeft gebruikt. De Annales waren in zijn tijd — en zijn nog heden — in de statige uitgaven van Antwerpen (1561) en Frankfort (1580) de enige en totale Meyerus. De zeldzame en vergeten Compendium-druk is er ten andere, met enkele wijzigingen, geheel in opgenomen.

Dat Flansburg door Sanderus niet rechtstreeks uit De Meyere werd overgenomen blijkt overigens uit de context waarin het woord in de Flandria Illustrata voorkomt. De uitdrukking « ob monumentum priscae gloriae » waarmede het aldaar verbonden wordt, slaat in het Chronicon (Tractatus) op het element Ald- van Aldenborgh. De schrijver van het Chronicon verhaalt dat de inwoners, bij hun terugkeer na de verwoesting door de Noormannen, de plaats « ter wille van haar vroegere grootheid » Aldenburg d.i. vetus urbs genoemd hebben. Dat was dus een herdoping, een nieuwe naam. De oude voormalige naam van het « caput totius Flandriae » geeft de schrijver niet op. Bij Sanderus nu is Flansburgum deze primitieve naam en de oeroude grootheid van Oudenburg moet de lezer uit het element Flans- toespreken. De Flansburg-passus in de Flandria Illustrata is geen weergave maar wel een verwerking van de conjectuur van De Meyere.

Men weet dat in het Tractatus de oudste proeve van etymologie van « Vlaanderen » voorkomt : « Flandria ab

(8) In de Antwerpse uitgave van 1561, f° 5 r.

(9) Het is hier niet de plaats om in te gaan op de beweegredenen van deze koerswijziging van De Meyere, noch om haar naklank in de geschied- en plaatsbeschrijving van de 16e en 17e eeuw te vervolgen.

effectu dicitur tanquam flatibus vel fluctibus diuturna »<sup>10</sup>. Jacob De Meyere is op het stuk van deze etymologie met de monniken van Oudenburg in betrekking geweest en vermeldt reeds in zijn *Rerum Flandricarum* van 1531 deze « taalkundige » verklaring als een specialiteit van het huis: « qua in opinione sunt Aldenburgenses coenobitae in registis et actis sui coenobii »<sup>11</sup>. Dat etymologisch vraagstuk bleef ook naderhand te Oudenburg actueel, zoals blijkt uit de uitvoerige dissertatie van de prior Cabelliau door Sanderus in het *Auctarium* van zijn *Flandria Illustrata* opgenomen<sup>12</sup>.

In de etymologie van « Flandria » heeft De Meyere blijvend belang gesteld. Over dat onderwerp correspondeerde hij reeds voor 1531 met Jodocus Badius<sup>13</sup> en uit de eerste bladzijde zowel van het *Compendium* als van de *Annales* blijkt dat het een actieve belangstelling was.

De voorbijgaande conjectuur van onze grote annalist is blijkbaar geïnspireerd door de Oudenburgse etymologie van « Flandria ». Het « caput Flandriae », zo heeft De Meyere geredeneerd, zal misschien wel primitief genoemd geweest zijn met hetzelfde stamwoord « flare » van « Flandras », adjectivisch gezegd : « flans »-burg.

Men mag als zeker aanvaarden dat deze aanlokkelijke conjectuur in de Oudenburgse abdij is bekend geweest en gebleven, ook nadat uit de posthume uitgave van de *Annales* bleek dat Oudenburg als *Metropolis Flandrensis* vervangen was door Aardenburg. De Oudenburgse monniken hebben deze laattijdige en onwelkome tekstwijziging van De Meyere met overtuiging verwaarloosd en dankbaar de ereplaats behouden die het *Compendium* met evenveel gezag aan hun stad toegekend had. Met het gevolg dat

(10) *Chronicon Monasterii Aldenburgensis*, ed. J. B. MALOU, p. 34 (Brugge, 1840; uitgave van de Société d'Emulation). Vgl. L. DELFOS, *De oorsprong der namen « Vlaming » en « Vlaanderen »*, in *Wetenschap in Vlaanderen*, IV, 1938, col. 33-41.

(11) *Rerum Flandricarum Tomi X*, p. 4 der aangehaalde uitgave.

(12) In de Keulse uitgave, p. 3-4. In de Haagse uitgave van 1732 is de tekst van Cabelliau ingelast in deel I, p. 6-8.

(13) *Aldaar*, p. 6.

Sanderus in de Oudenburgse traditie, en met name in de « Annales » van Cabelliau, zijn Flansburg-passus heeft ontmoet. Met « Chronicon Ardenburgense » verwijst hij, zo kort mogelijk in deze overgangszin, naar de jongste compilatie van Oudenburg, de « Annales » van Georgius Cabelliau, die hij verder, na een langere ontlening, met naam vernoemt en die hij, naast Gramaye, als enige bron heeft benuttigd in zijn beschrijving van Oudenburg.

A. VIAENTE.

## De zestiende eeuwse schilder Arnoud De Keystere

Arnoud de Keystere, naar alle waarschijnlijkheid te Brugge geboren, was zoon van de fruithandelaar Joost de Keystere en diens vrouw Jacquemine Spillebeen, die beiden op 18 December 1556 nog in leven waren. Hij had het schilderen te Brugge geleerd en in deze stad op 30 Januari 1554 het meesterschap verworven. Voorzeker was onze schilder op het laatstgenoemde tijdstip nog niet gehuwd, want bij zijn inschrijving als meester in de gildeboeken van het Brugse ambacht van de beeldenmakers en de zadelmakers, waaronder de schilders ressorteerden, wordt hiervan geen gewag gemaakt. Hij is evenwel kort daarop in de echt getreden met een zekere Catharina de Groote, uit welk huwelijk op 18 December 1556 reeds een dochtertje was geboren. Is het Arnoud de Keystere te Brugge verder niet naar wens gegaan of werd hem elders een betere kans geboden? In ieder geval is hij als meester-schilder niet langer in de Zwinstad werkzaam gebleven. Reeds vóór het einde van het voornoemde jaar 1556 had hij zich inderdaad met vrouw en kind te Groningen gevestigd. Of het onze schilder in de Friese hoofdstad dan beter is verlopen, weten we niet.